

A.C. ИБРАЕВА, A.M. ҚАРАТАЕВА

«МӘДЕНИЕТ» ПЕН «ӨРКЕНИЕТ» – «ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ» НЕГІЗІ КАТЕГОРИЯЛАРЫ

Ғылыми танымның объектілерінің қатарында мәдениет адамзат өмірінің барлық салаларын қамтитын көпқырлы әрі құрделі феномен болып табылады.

Мәдениет – бірыңғай және сан алуан, қайталанбайтын құбылыс болып табылады, ал кең түрғыдан алғанда, ол адамзатпен жасалған және жасалатынның барлығын, атап айтқанда, еңбек құралынан бастап, тұрмыс заттарын қоса алғанда, әдеп, әдет-ғұрыптар, адам өміріндегі ғылым мен өнер, дін мен сенбеушілік, мораль мен философияны қамтиды.

Олжас Сүлейменов: «Мәдениетті – адамның осы Жер әлемінде, қоршаған ортада артық емес екендігін сезінуге мүмкіндік беретін ұлттық құндылықтардың - рухани және материалдық құндылықтар факторларының кешені болып табылады», - деп жазады. Ол өз ойын ары қарай жалғастыра отырып былай дейді: «Как бы мы ни подходили к культуре... мне кажется, именно эту сторону нельзя упускать из виду. Важен взгляд на человеческую историю не столько как на процесс выживания, а как на искусство жить в обществе и природной среде. Иначе говоря, – как на культуру. Первичное значение термина «культура» – обработанность, отесанность. Культура как результат воздействия на человека (и народ) ближнего и дальнего (во времени и в пространстве) окружения. Воздействие ненавистью и любовью, страхом и радостью, гладом и хладом, хулой и хвалой, булатом и златом, солнцем и луной, нежным восходом, кровавым закатом, Памятью, воображением и мечтой» [1].

Адамзаттың дәстүрлі мәдениеті: материалдық және рухани болып бөлінеді. Бірақ материалдық мәдениет өз кезегінде рухани мәдениетте болып табылады. Материалдық мәдениеттің рухани жағы адамдардың ақылға сыйымды (тек ақыл-ой ғана емес, сонымен бірге өнегелік) энергиясын құрайды.

Француз ойшылы және жазушысы Антуан де Сент-Экзепиори (1900–1944) былай деп жазған: «Адамға қатыстының барлығын есептеуге де, өлшеуге де мүмкін емес». Шығармашылық қызметтің материалдық құбылысын ойламай, керінше рухани мәдениетті ойласаң оның бұл пікірімен келіспеу мүмкін емес, себебі «рухани мәдениет» ғасырлар бойы жиналған сенімдердің, әдет-ғұрыптардың және білімдердің мұрасы болып табылады. Кейде оларды шындыққа сай емес деп бағалауга болады, бірақ олардың шындығы өздерінің ішінде, себебі бұл мұра адамға оның арсыз әрекеттері мен қылыштарын ашып көрсетеді. Шынайы рухани мәдениет адамның тұла бойында өмір сүреді» [2].

Мәдениет адамзатпен бірге өмір сүреді, тыныс алады, жетіледі, сонымен бірге мәдениет адамзаттың өзін жетілдіреді [3].

Максим Горький (1868–1936) өз заманында былай деп жазған: «Мәдениет – адамның өз еркінің күшімен, өзінің ақылымен «екінші табиғатты» жасауға ұмтылышының нәтижесі болып табылады. Мәдениетті үш адам қалыптастырады: ғалым, суретші және жұмысшы» [4].

Бұл «екінші табиғаттың» көлемі адамзат тарихының дамуымен әрқашанда өзгеріп отырады. Әсіресе XX ғасырдың аяғында адамның табиғатқа деген әсері құрт өсіп кетті. Мәдениет нақты-тарихи нысанда көрініп, адамзат болмысының жалпылама сипаты ретінде көріне бастайды. Мәдениетті жалпылама зерттеу мүмкін емес. Әрқашанда белгілі бір кеңістік, кезең және нақты халық болуы тиіс. «Мәдениет» ұғымы нақты тарихи кезеңді (антикалық мәдениет), нақты қоғамды, халықты, ұлтты (Орталық Азияның ежелгі көшпелілерінің мәдениеті, майя мәдениеті және т.б.) сипаттау үшін, сонымен қатар тіршілік етудің арнағы салаларында (көркемдік мәдениет, басқарушылық мәдениет және т.б.) колданылады. Тар мағынада мәдениет адамның рухани өмірінің саласы ретінде түсініледі.

Ғылымда мәдениетке сан алуан анықтама берілген. Мәдениет теориясының маманы, американдық этнограф, мәдениет тарихын зерттеген Алфред Луис Кребер (1876–1960) мәдениетке 164 астам анықтама берген. Ол оны былай топтастырган: сипаттаушы, тарихи, генетикалық, нормативтік, құндылықтық, психологиялық, құрылымдық, идеологиялық, символикалық етіп бөлген.

Аталған анықтамалардың әрқайсысы мәдениеттің жалпы белілері мен жиынтықтарын қамтиды.

Мәдениетті түсінігі қазіргі кезде кеңейтілуі қажет, себебі бұл жерде этноұлттық және географиялық, халықтардың менталитеттік факторларын есепке алу керек. Мәдениетті осындай тұрғыда зерттеу барлық әлемнің мәдениеттеріне тән жалпы белгілері мен ерекшеліктеріне бағытталған.

Күні бүгінде мәдениет көпұлтты әлемді бірі-бірімен байланыстырып отыр. Мәдениет барлық адамдар мен халықтардың өзара байланысты және өзара бағынышты екендігін, әлемнің тұтас екендігін түсінуіне ықпал етеді. Мұндай түсінік әлемдік деңгейдегі адамзаттың жаһандық мәселелерінің пайда болуымен негізделетін, өндірістік-экономикалық нарықтың қатынастардың дамуының нағайжесінде қалыптасты.

Мәдениеттің әлеуметтік сипаты бар. Мәдениет – қоғам өмірінің ажырамас бір бөлігі, ол адамнан бөлінбейді. Мәдениетсіз қоғам болмайды, қоғамсыз мәдениет болмайды. Қаншалықты қоғам дамымаған болса да ол мәдениеттің орын алуына жағдай жасайды. Мәдениеттің даму деңгейі деген болады. Ол әртүрлі болады – күшті не әлсіз, жоғары не төмен. Оның ондай болуы нақты тарихи даму кезеңіне байланысты болады.

Мәдениеттандуда мәдениеттің екі типін көрсететін теория бар. Олар – шығыстық және батыстық мәдениеттер. Еуропада өздерін Шығысқа қарсы етіп қойған ежелгі гректер болған. Шығыс пен Батыстың бөлінуі эллин мен варварлардың яғни «әркениеттік» пен «тағылықтың» қарама-қайшылықтары белгісі болды. Ортағасыр кезеңінде рухани өмірдің маңызды факторы болып христиандық танылады. Еуропалықтардың санасында шығыс екінші қатарға түсіріліп, алыстатырылады. Бұл ағымды суроцентризм деп атайды [5].

Сонымен қатар тарих толқынында әртүрлі халықтар рухани және діни жағынан бөлінбегендігі туралы тұжырымдамалар барышылық. Оларда бір мәдениет болған, бірақ кейінректе ол жеке дара түрлерге бөлініп кеткен. Осы ретте батыстық мәдениет Шығыстан шыққан барлық құндыны өзіне алып алған болатын. Тарихта көшпелі индоевропалық халықтар Орталық Азияға, Қытайға, Үндістан мен Батысқа басып кіргені туралы болжам бар. Әртүрлі мәдениеттердің кездесуі түрлі діндермен, ілімдермен байытылған, европалық әркениетті қалыптастыруды [5].

Белгілі бір ұлттық негізде қалыптасан «мәдениет рухын» түсіну қажет. Мысалы, қазақ халқының дәстүрлі мәдениеттің ерекше қарастыру талап етіледі. Бұл жерде Шығыс пен Батыстың бірі-бірінен өзгеше екендігі, өлшемдерінің келіспейтіндігі көріне бастайды.

Мәдениеттің шығыстық типі туралы айтқанда, ол әлемді түйсікті, эмоционалды түрде қабылдаумен сипатталады. Шығыста сипаттамалы ғылымдар мен орнаменттік-артикуляциялық өнер дамыған. К.М. Сатыбалдина өз зерттеуінде былай деп жазады: «В культурах восточного типа мы сталкиваемся с приоритетом традиций, соответственно с приоритетом общества над личностью, с целостным мировосприятием, в котором мир и человек едины, и потому отчуждение человека от природы невозможно в принципе. Человек растворен в мире, так же как и природа прорастает через него» [6].

Қазіргі батыстық мәдениет индустріалды мәдениетпен ұштасады. Индустріалды мәдениет мәдениеттің күйреуіне, тіршіліктің кедейленуіне, өнегесіздікке әкеліп соқтыратыны туралы пікірлер бар.

Мәдениет түрлерінің жетістіктерін бір типтен екінші бір типке ауыстырудың пайдасынан зияны көп. Мысалы, батыс философы, Еуропада «өмір ұстазы» атағына ие болған Жан Бодрийар былай деп жазады: «К концу XX века люди утратили способность различать и противопоставлять друг другу все то, что прежде было полярными противоположностями. В политике смешалось «левое» и «правое», в средствах коммуникации – истина и ложь, в мире предметов – полезность и бесполезность, а природа и культура сливаются на уровне сигнификации» [7].

Әлем сан қырлы. Қазіргі кезде түрлі мәдениеттерді жақындастыратын, адамның рухани қарым-қатынасының аумақтық шекарасын өшіретін Фаламтор сияқты электрондық байланыс, ғарыштық байланыстар секілді ақпараттық жүйелер алып қызметтер атқаруда. Мұнымен түрлі халықтардың түрлі мәдениеттері дамып қояды. Бұл жағдайда қақтығыстарды да байқауға болады.

Мәдениеттің дамуына байланысты қақтығыстың үш түрін көрсетуге болады: *аномия, мәдени қалып қою және сырттан әсер ету*.

«Аномия» термині мәдениеттің бірлігінің бұзылуы болып табылады. Оны XIX ғасырдың аяғында француз социологы Э.Дюркгейм (1858–1917) енгізген болатын [8].

Осыдан бастап аномия ғылыми айналымға ене бастады.

Дюргеймнің ойынша, аномия аурудың бір түрі болып табылады. Ол қоғамдық еңбектің бөлінуі туралы өзінің еңбегінде «от аномии страдает прежде всего общество, которое чтобы жить не может обойтись без согласия и урегулированности», - деп жазады [9].

Дюргейм өзінің «Өзіне қол жұмсау» еңбегінде аномияны өзіне қол жұмсаудың әлеуметтік себебі ретінде қарастырады.

Ал американдық социолог Р. Мертон аномияны зерттей келе Оны «Мәдени хаос» деп көрсетеді. Мертонның ойынша, аномия – қоғамның белгілі бір мақсатқа жетуі үшін шектеулі занды құралдарды иеленуі болғанда пайда болады [10].

Мертонның талдауын ары қарай дамыткан американдық ғалым Т. Парсонс болды. Оның ойынша, аномияның бір көрінісі 1918 жылғы Веймар Республикасын деп атап өтеді.

Оның Конституциясы 1919 жылы шілде айында қабылданады. Бұл демократиялық конституция елді фашизмнен құтқармады.

Қазіргі кезде қазақстандық қоғамда аномия орын алған. Батыстық өмір сүру үлгісі, эгоизмге негізделген батыстық құндылықтар адамгершілікке, өзара көмектесушілікке, шыдамдылыққа негізделген біздің ұлттық мәдениетімізді ығыстырып келеді. Мораль мен өнегелік нормаларын ұстанбау, есірткі пайдалану жастар ортасында басымды құбылыстардың бірі болып келеді. Өзіне өзі қол жұмсауышылықтың саны құрт өсті, адамдар жабырқаулы, өмірдің мәнін түсінбей барады, тұрмыстық агрессия өсіп келеді. Басты құндылық ретінде рухани құндылық емес, материалдық құндылықтың басымдығы байқалуда. Жалпыадамзаттық мәні бар рухани құндылықтарды жаңырту керек. Нарықтық қатынастарда тұлғаны құрметтеуге, өзгендің менишігін сыйлауға негізделген қағидаларды ұстану әлі де қоғамның санасында орын алмай жатыр.

Бұл мәселе Қазақстан Республикасының болашағына тікелей қатысты болып табылады. Ең біріншіден, оның қауіпсіздігіне қатер төнеді. Сондықтан да ғасырлар бойы мұра болып келе жатқан әдет-ғұрпымызды, салт-дәстүрлерімізді, мәдени нормаларды сактағанымыз жөн.

Барды өшіру жаңаны қалыптастырудан да тез екендігін ұмытпау керек.

Күні бүтінде сottық және құқық қорғау қызметтерінің негіздері қалыптасты, олардың қызметінің құқықтық қағидалары бекітілді, ал елдегі қылмыстырық деңгейі құннен-құнгепе өсуде.

Осы уақытқа дейін көптеген заң акілере қабылданды, бірақ тәжірибеде олар өз қолданымын таптай жатыр.

Осыған қатысты зандарды жетілдіру қажеттілігі туындал жатыр.

Батыс қоғамының қателіктерін қайталамас үшін реформалардың сапалық жағына көп көңіл бөлген дұрыс және қоғамның рухани денсаулығын қамқорлыққа алу керек.

Жаһандану кезеңіндегі қыны әлеуметтік және рухани - өнегелік дағдарыс барысында көптеген жас адамдар отбасын құруға ынтасы жоқ, көптеген отбасының балалары аз не болмаса балалары мұлдем жоқ. Қазіргі жастар бір балалы отбасы құруға бейімделген. Осының нәтижесінде Қазақстанда бала туылымы азаюда. Ары қарай Қазақстан халқының санымен не болады деген сұрақ туындаиды. Бұл мәселелеге мемлекет назар аудармаса, сұрақ ашық болып қала береді.

Қазақстанда жастардың саны азайып бара жатыр. Ол дегеніміз мектеп, мұғалім, аурухана, дәрігерлердің саны да азаяды дегенді білдіреді.

Мемлекеттің басты байлығы – халық, сондықтан да ұлттың, халықтың өсіп-өркендеуін қамтамасыз ету үшін денсаулық сактау, білім беру, салық, тұрғын үй және өнбек заннамаларына реформалар жасау қажет [11].

Қоғамдағы әлеуметтік белсенділікті арттыру үшін еңбектік қатынастарды әлеуметтік-құқықтық реттеуге көп көңіл бөлу керек. Ең алдымен адамдарға өнбек етуге жағдай жасау керек, екіншіден, олардың еңбектік құқықтарына шынайы әлеуметтік және заны кепілдіктер қажет.

Мұның нәтижесінде елде өткізіліп жатқан реформаларға жағымды көңіл бөлінеді.

Аномияны жену Қазақстанның ары қарай дамуына алғышарт болып табылады.

Мәдени қалып қалу түсінігін XX ғасырдың алдыңғы жылдары Уильям Филдинг Огборн енгізген болатын. Бұл қалып қоюдың мәні – қоғамның материалды өміріндегі өзгерістер оның материалды емес мәдениетінің (әдет, сенім, философиялық жүйе, зандар, басқару нысандары) трансформациясын артта қалдырып тастаумен сипатталады. Мұның нәтижесі материалдық мәдениет пен рухани мәдениеттің тере-тәңсіздікте дамуына әкеп соктырады, оның салдарында өзекті әлеуметтік проблемалармен пайда болады.

Мәдениеттің дамуымен байланысты қактығыстың үшінші түрі *сырттан әсер ету* немесе бөтен мәдениеттің басшылық етуі болып табылады. Бұрын-соңды ол еуропалық елдердің тарапынан колонизацияға ұшыраған индустримальды қоғамның алдында байқалған. Оны зерттеген ағылшын этнографы және социологы Бронислав Каспер Малиновский (1884–1942) болған [12].

Күні бүгіндегі батыс мәдениеттің қазақстандық рухани мәдениетке әсер етуі байқалуда. Бүгінгі бұқаралық ақпарат құралдары адамды зорлау мен кісі елтіруге итермеледе сияқты, адамның жеңіл тіршілік етуіне ықпал жасайтын батыстық фильмдерді көрсету арқылы қатыгездікті үгіттеп келеді. Әсіреке бұл өсіп келе жатқан ұрпақтың – балалар мен жастардың санасын үлайды. Олар кітап оқуды қойды, Ғаламтор мен Теледидар кітаптарды ауыстырды. Соның нәтижесінде балалар мен жастар қатыгез бола бастайды, зорлықта үйренеді. Рухани мәдениетті қалыптастыру проблемасы XXI ғасырдың алдыңғы қатарлы мәселелерінің бірі болды. Ұзак уақыт бойы еліміз орыс мәдениеттің ықпалында қалып, қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінен алшақтап кеткен болатынбыз.

Қазақстандық қоғамның ұлттық философиялық мәдени негіздерінің проблемасы осы заманғы ірі проблемалардың бірі болып саналады. Ұлттық идеяға сүйене отырып бірқатар мемлекеттер өз экономикасын көтеріп алғаны туралы әлемге әйгілі бірнеше мысалдар баршылық.

Мәдениет өзінің терен мәні бойынша адам өмірін жақсартуға, оның қабілеттігін дамытуға бағытталған гуманистік құбылыс болып табылады.

Мәдениеттің гуманистік бастамасын қарастыра келе бізде сұрақ туындауды: Адамдарды теңсіз ететін не, табиғат па әлде мәдениет пе? Мүмкін мәдениет оның табиғи теңсіздігін күштейтін шығар? Барлық адамда қоғам өмірінде тіршілік етуінде белгілі бір әлеуметтік әдеттерге сүйенеді. Бұл жағдайда адамдардың барлығы тен болып табылады. Ал өзінің табиғи жеке дарындылығына қарай адамдар әрине тен болмайды және бола алмайды. Яғни табиғи тұрғыдан алғанда, адамдар теңсіз болып келеді, бірақ олардың айырмашылығы бірі-біріне қарама-қарсы болмауы керек, керісінше бірін-бірі толықтыруы кажет. Ал мәдени тұрғыдан адамдар тен емес, оларды теңdestіretіn құқық болып табылады.

Шығыстың ұлы ойшылы Әбу Нәсір Мұхаммед әл-Фараби (870–950) былай деп жазады: «по природе своей каждый человек устроен так, что для собственного существования и достижения наивысшего совершенства он нуждается во многих вещах, но все он не может доставить себе один... для достижения которых он нуждается в некоем сообществе людей, доставляющих ему каждый в отдельности какую-либо вещь из совокупности того, в чем он испытывает потребность. При этом каждый человек по отношению к другому находится точно в таком же положении. Вот почему лишь через объединение многих помогающих друг другу людей, где каждый доставляет другому некоторую долю того, что необходимо для существования, может человек обрести то совершенство, к которому он предназначен по своей природе. Деятельность всех членов такого сообщества в совокупности своей доставляет каждому из них все то, в чем он нуждается для существования и достижения совершенства» [13].

Мәдени құндылықтар адамдардың мінез-құлқы мен тәжірибесі негізінде қалыптасады.

Қазіргі кезде қалыптасқан жалпыдамзаттық мәдениет рухани құндылықтардың, идеялардың, ойлау үлгілерінің жиынтығы болып танылады.

Негізгі мәдени құндылықтардың қатарына адамгершілік, өзге біреудің пікірін сыйлау, өзарatusінушілік пен келісімдік қағидалары жатады. Осылардың ішінде маңызды болып келетін адамгершілік қағидасы. Ол әрбір адамға арналады, әркімнің өмір сүрге құқығын, бостандығын жариялады. Адамгершілік саналуандылық болған жерде біртұтастықты білдіреді. Ол адамның адамға қарым-қатынасын бағалауды көздейді.

Мәдениет ұғымы *өркениет* ұғымымен тығыз байланысты болып табылады. Өркениет дегеніміз қоғамның тіршілік етуінің әлеуметтік-экономикалық жағдайларын, оның этникалық, діни негіздерін, адам мен табиғаттың үйлесімдігі дәрежесін, сондай-ақ тұлғаның экономикалық, саяси, әлеуметтік және рухани бостандығының деңгейін білдіретін социомәдени жүйе болып табылады. Өркениет пен оның құндылықтары қоғамның тек әлеуметтік ұйымдастырылуына ғана емес, сонымен қатар оның мемлекеттік ұйымдастырылуына өз әсерін тигізеді.

«Өркениет» ұғымы келесі мағыналарда колданылады: 1) мәдениеттің синонимі ретінде; 2) қоғам дамуының сатысы ретінде; 3) материалдық және рухани мәдениеттің деңгейі ретінде; 4) тағылықтан кейінгі адамзаттың даму сатысы ретінде. Өркениетті үш мағынада қарастырады:

унитарлы (адамзаттың даму идеалы ретінде), сатылы (оның дмының ерекше сатылары ретінде – аграрлық, антропогендік, техногендік өркениет) және жергілікті-тариhi (белгілі бір уақыт шенберімен шектелген, ерекше социомәдени феномен).

Өркениет ұлттық шенберімен шектелуі мүмкін (қытай өркениеті, үнді өркениеті, орыс өркениеті, ағылшын өркениеті және т.б.), және аумактық шенберімен шектелуі мүмкін (батыс өркениеті, батысевропалық өркениет, көшпелі өркениет және т.б.).

Мәдениет бастапкы алғышарт және өркениеттің негізі болып саналады. Өркениет мінездүкүліктың нормалары мен қағидаларын жасайды.

Осыған байланысты С. Хантингтонтың көзқарасы қызығушылық тудырады: «Цивилизация есть культурная общность наивысшего ранга как самый широкий уровень культурной идентификации людей. Отличительными признаками западной цивилизации являются: усвоение классического (античного) наследия, влияние западного христианства, разделение светской и духовной власти, верховенство закона, наличие представительных органов, индивидуализм [14].

Қазіргі әлемдік өркениеттің жағдайы екі түрлі тұрғыдан сипатталады. Бір жағынан кедейшілікте өмір сүріп отырған, жақсы өмір сүруге уәде беретін кез келген идеяны, мифті қолдайтын адам, ал екінші жағынан, өз бас пайдасын ойлайтын, материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыратын адамның мүдделері орын алып отыр. Бұл жағдай тариhi кезеңнің ауысуына әкеліп соқтыруы мүмкін. Тариhi тәжірибеге сүйенсек, моральді релятивизм, руханилықтың кез келген түрін жоққа шығару, ысырапшылдық, антиөркениеттік құштер мен тенденциялардың пайда болуына әкеп соқтырып отырған.

Тек адам құқықтарының басымдығы, оның бостандығының кепілі мен қол сұғылмаушылығы, оның рухани тамырларының жандануы, оның занға сенімін нығайту ғана әлемнің қайта құрылуына себеп болуы керек.

Өркениет – социомәдени категория болып табылады. Бірақ өркениет ұғымын зерттеу оны қоғамдық- экономикалық формация категориясымен байланыста қарастыруды талап етеді.

Формация мен өркениет – қоғам дамуының түрлі ортасы. Тек негізгі факторларды зерттеу арқылы ғана қоғам дамуының механизмін тану мүмкін емес, сол сияқты формация мен өркениетке ғана сүйеніп қоғам дамуын басқарудың құпиясын түсіну де мүмкін емес.

Бір формациядан екінші бір формацияға өту меншік нысандарының ауысуымен негізделеді.

Адамзат тарихын қозғалтатын негізгі фактор ретінде формация теориясы марксизм классиктарымен зерттелген.

Адамзат қоғамын сипаттауда, мемлекет пен құқықты бағалауда өркениеттік жолдың жеке дербес екендігін түсіну қажет. Егер формация теориясы түрлі тарихи кезеңдердегі қоғамға, оның құрылымына тән занылыштарды анықтауға бағытталса, өркениеттік жол тіптен басқа танымдық міндеттерді шешеді, оның біреуі адамдардың күйреуі мен құлауынан сақтайтын олардың қызметінің әлеуметтік механизмдерін талдау болып табылады. Бұл механизмдер әрқашан дамып, жетіліп және жойылып отырады. Егер ол жойылса, онда онымен байланысты әлеуметтік құрылымда деградация басталады.

Біздің ойыныша, өркениеттік жол құқықтық мәдениетті түсіну үшін және оның типтерін бөліп, көрсету үшін негіз болып табылады. Бұл жерде өркениетті тарихи үдерістің әлеуметтік және әлеуметтік емес компоненттерін құрайтын, тұтас өзін-өзі дамытатын мәдени-тарихи жүйе ретінде анықтауға болады.

Мұндай көзқарас осы заманғы заң әдебиеттерінде көрініс тапқан. С.С. Алексеев, Р.З. Лившиц, В.Н. Хропанюк сияқты ғалымдар қоғамдық факторлардың барлық жиынтығын ескеретін, белгілі бір мемлекетке белгілі бір түр беретін өркениеттік жолды мемлекеттік құқықтық құбылыстардың типологиясының әмбебапты, ғылыми критерийі деп есептейді [15].

С.С. Алексеевтің ойынша: «цивилизация понимается как такая ступень в развитии человечества, которая, наряду со структурными характеристиками (в том числе структурированностью общества по классовым началам), отличается возникновением и нарастающим развитием ценностей, механизмов и институтов, направленных на обеспечение упорядоченности социальной жизни и свободы человека как суверенной личности, т.е. главных устоев и показателей социального прогресса» [16].

Құқықтық мәдениетті түсінудегі өркениеттік жол бірқатар сұрақтарды шешуге көмектеседі. Бұл жолда нақты қоғамның әлеуметтік-психологиялық тәжірибесі туралы, оның менталитеті туралы

көзқарасымыз ұлғайады. Өркениеттік жол материалды-экономикалық бастаманы шексіз етуді тыйады, мемлекетке бәрінен бұрын қоғам дамуының рухани-өнегелік және мәдени факторларының ықпал етуін мақсат етеді. Бұл көзқарасты пайдалану мәдени-тарихи мирасқорлықты пайдалануды, нақты қоғамдар мен мемлекеттерді зерттеуде көрсетеді. Өркениеттік көзқарас мәдениет туралы қазіргі пікірлермен ұштасады. Ол мәдениетті барлық көлемде қарастыруға мүмкіндік береді.

Әндіріс күшінің, техника мен ғылымның дамуын қамтамасыз ететін, әлеуметтік механизмдерді дамыту мен жетілдіру өркениеттің болашақта дамуы барлық қарама-қайшылықтарға қарамастан онымен тығызы байланысты болып келеді.

Адамзат өлшемін, өркениетті тұлғаның қалыптасу механизмдерін анықтау, адамның даму өлшемі, оның қызметке қабілеті ретінде мәдениетті талдау өзге міндет болып табылады. Ол да тарихқа өркениетті көзқараспен шешіледі.

ӘДЕБІЕТ

- 1 Сулейменов О.С. Народная культура – летопись мира // Вопр. философии. – 1988. – № 8. – С. 106, 107.
- 2 Сент-Экзюпери А. Военный летчик / Пер. с фр. // Сент-Экзюпери А. Повести, рассказы, сказки. – Алма-Ата: Казахстан, 1981.– С. 282.
- 3 Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд. – Т. 23. – С.51.
- 4 Горький М. О культуре // Горький М. Собр. соч.: В 30 т. – М.: ГИХЛ, 1953. – Т. 24. – С. 405, 408.
- 5 Гуревич П.С. Культура как объект социально-философского анализа // Философия и культура. М.:– Наука,–1987.– С.101.
- 6 Сатыбалдина К.М. Проблема идентификации казахской культуры в системе “Восток–Запад” // В кн. Восток – Запад: Диалог культур... Ч. 2... – С. 13.
- 7 Якимович А.К. Тоталитаризм и независимая культура // Вопр. философии. – 1991. – № 11. – С. 16.
- 8 Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. – М.: Наука, 1991.
- 9 Становление правового государства и конституционный процесс в Республике Казахстан: Колл. монография / Отв. ред. М.Т. Баймаханов. – Алматы: КазГАОА, 2001. – С. 32
- 10 Parsons T. Durheims comtribuiition the theory of ihtegratioh of social sisteme. Essaya on sosiology and philosophy. – N.Y.: Harper, 1964. – Р. 118–153.
- 11 Қаратасева А.М. Жаһандану кезеңінде демография саласындағы мемлекеттің функциясы: Заң ғыл. канд. ғыл. дәр. алу үшін дайындық дис. – Алматы, 2009. – 47-48 б.
- 12 Malinovski B. Culture as determinant of behavior // Factors determining Human Behavior. – Harvard, Mass., 1937 / Harvard Tercentenary Publication; Malinovski B. The present state of studies in culture contact. Some comments on an American approach // Africa. – V. 12. – 1939. – № 1.
- 13 Аль Фараби. Философские трактаты. – Алма-Ата: Наука, 1972. – С. 303 // Цит. по Кубесов А. Педагогическое наследие аль-Фараби. – Алма-Ата: Мектеп, 1989. – С. 28.
- 14 Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис. – 1994. – № 1. – С. 2.
- 15 Алексеев С.С. Теория права. – М., – 1996. – 220 с.
- 16 Алексеев С.С. Право: время новых подходов // Советское государство и право. – 1994. – № 2. – С. 3.

Резюме

В данной статье раскрывается сущность культуры и цивилизации как один из основных категорий правовой культуры, также анализируется соотношение правовой культуры и правовой цивилизации.

Summary

This article reveals the essence of culture and civilization, as one of the main categories of legal culture, also examined the ratio of legal culture and legal civilization.